

о. Т. Жевуський.

Середні віки й Візантія

У статті „Начерк відродження католицької думки у світовій літературі“, поміщеній в „Дзвонах“ чч 2, 3, 4-5 1931 і 4 та 7—8 1932), Шановний Автор між іншим довше свинився над творчістю Льва Блюа. Для ліпшого пізнання того визначного французького письменника подає ось тут Автор тієї статті дуже цікавий виімок з його творів враз зі своїми замітками. *Ред.*

Трудно говорити про авторів, яких діла незнані. Щоби дати зразок творчости Блюа, подаємо тут читачеві кілька сторінок, переложених з великого роману „Убога невіста“ („La femme pauvre“). Сам автор уважав той роман за свій дуже основний твір, де більше є дегресії й дискусії, чим того, що називаємо в романах акцією. Під тим оглядом зближається він до способу писання Достоевського. Можна сказати, що головним героєм того роману є Бог в переживаннях ріжних людей. Знаходимося в середовищі убогих артистів, які прямують до ідеалу, але їх переслідують зависні, матеріялістично настроєні „буржуї“. Сторінка, яку перекладаємо, зясовує нам докази одного з тих артистів (є ним сам автор) на велике значіння й світову ролю Візантії в християнськїм мистецтві.

Marchenoir — Чорноступ це є уосіблення самого автора. В словах Чорноступа стрінемо висказ нинішньої туги за єдністю християнської суспільности Сходу і Заходу, котру мимо всього практикували середні віки і то за єдністю, в котрій вони жили тому, що може так, як ніколи потім не прийдеться цього чинити, уміли вони жити Папою.

Отсе текст Льва Блюа:

„Звичайно забувається, що середні віки тривали цілу тисячку літ. Від Кльодовоя починаючи і цісаря Анастазія аж до Христофора (так автор називає Колюмба Хрестоносця), поминаючи Іванну Дарк і останнього Константина. Міра є переповнена. — Цілих тисячу літ.

Чи ж напrawdę можна зрозуміти, що це значить тих тисячу літ?

„Коли нам часом говорять, що сонце є більше від землі в чотирнадцятьсот тисяч раз і що віддаль, яка ділить нас від нього, середно виносить тридцять вісім мільонів миль, то видається нам, що ці фантастично великі числа є зовсім позбавлені всякого значіння й змісту.

„Подібний випадок заходить при обчислюванні, як довго тривав цей або інший період історії.

„Видно, що людина є таким надприродним еством, що те, що його найменше тичить і те, що йому найтрудніше уявити — це власне поняття часу і простору.

„Десять віків! Сто шістдесят Папів, шістсот королів і цісарів, не зачисляючи сюди навіть всіх варварських князів і во-

лодарів, тридцять чи сорок династій і менше більше таке саме число наглих переворотів і революцій... А скільки ж було битв? Хто ж зорієнтується в тім замішанню? Хто розбере його в своїх думках, хоча був би самим архангелом?

„Різні, грабежі, міста в пожежах і міста погружені в благальних молитвах, народи, що дотикають кінців одежі чудотворців, спів розколисаних піснею дзвонів і грім сигналів, битих на тривогу, чума — пошесть і голод, викляття, кидані на цілі краї інтердикти й трясення землі, гурагани і цикльони ентузіазму, а разом тайфуни страхіття, і одні й другі, пориваючи все на своїм шляху, ніякої перерви, жадної полекші навіть у підніжжя тронів, жадної безпечної утечі або безпечного захисту навіть і в Божім домі! В тих звалищах родяться, що правда, святі і роблять, що в їх силі, щоби „скорочені були ці дні“, але це є, на жаль, дні, що тривали по двадцять п'ять літ і таких днів треба аж сорок!

Середні Віки то час Великого Посту*), посту з безпримірною суворістю покути, великого посту, якого само тривання є таке велике і через ту суворість ще більше полошить наше думання і пхає в огірчення. А тоді нам зовсім ясним стає, що деякі зажурені люди звертаються просто до Бога з питанням, чи ця безпримірна, нечувана покута, якої з нічим не можна порівнати, мала в Його плянах однісіньке завдання, а саме отворити нам тільки двері на це підле й гідне наруги Алілуя Відродження і на необдуману підлість сучасних християн?

Що до мене, Чорноступа (Marchenoir), не можу навіть сформулювати, уложити подібного питання, бо, як тільки-що мав я честь про це сказати, пані, я є сучасним осібняком, останнім потомком Візантійського царства, а через те чоловіком цілком чужим всьому тому, що наступило по упадку Царгороду — Константинополя.

Для мене вистарчає віра, що так багато терпінь було на те тільки, щоби прийшов день розцвіту для тієї чудової квітки Середновіччя, якою є Іванна Дарк бо по її приході справді могло середновіччя вже скінчитися.

Одначе довго вона ще конала, аж до появи цього Хрестоносця Колюмба, який мав його похоронити. З часом, як він з'явився, щойно тоді настирлива, новітня доба дістала позволення виступити на світову сцену. Тим не менше сумнівне здобуття Царгороду остане і надалше великим розмежуванням часів і понять. Середновіччя без Константинополя представляється нам, як якесь велике дерево, якому відтято коріння. Подумайте лише собі! Будь-що-будь, це місто було реліквіяром світу, загальною золотом гробницею, звідки розношувано кості його стародавніх мучеників, кості, над якими перебував Св Дух впродовж стільки невдячних поколінь, звідки вони могли розійтися по всіх містах Заходу, як якийсь світляний пил!

*) Та думка знаходиться у Честертона.

Те місто було схизматицьке*), відступчиве і надто зрадницьке, місто скроплене безправствами і брудом підлоти, місто, що пливало у видертих жертвам очах і в зігнідїй крові. Все це правда! Воно могло наповняти відразою й обмерзінням Папів і лицарів-хрестоносців, а одначе, було воно дверима і воротами Єрусалиму, в котрім кожний добрий грішник мав все надію умерти колись в любові. Отже ті ворота були такі гарні, що наповнали чаром всіх християн і то аж до далеко віддаленої Британії й аж до вюнких скандинавських заливів.

Щось на подобу якогось сонця, яке ніколи не заходило.

Скажіть собі любий пане, що ці пребагаті золоті окраси, які ще й до нині роблять велику славу старинним служебникам не є нічим іншим, як лише незамітним відблиском—відбиттям прешишої Візантії, блискучої позолоти, якої не можна собі уявити. Відбиттям, зродженим в далеких і замрачених північю монастирях Ірляндії або Готії, довкруги яких виводили концерти своїм витям зголоднілі вовки, підчас коли їх мешканці, монахи, хором співали прохання до Бога за путників, що прямували до святого Гробу. Так каже Ордерик Віталіс що був оповідачем з Божої ласки предивно, прегарно наївним та простим.

Від хвилі і дня, в яких цісар Анастазій вложив на Кльодовея інсигнії й відзнаки римського конзуля, стає зовсім певним, що все те, що в Європі могло тішитися якимось подувом поезії, порушенням чару, кинулося до того дивного міста, одинокого міста на світі, якого не проковтнув вилив варварською потопоу.

Очевидно, Рим все лишвся матірю. Бо в Римі перебував ключник, доглядач і сторож Віковічної щасливости, той, що держить у руці ключ, той, що вяже й розв'язує. Все те знову правда! Але ця Апостольська Столиця належного і правного першенства і примату стратила була в наслідок сталих понижень і наклепів, які мусіла витерпіти, цілий свій блиск, тоді як те друге місто, той конкурент Вічного Городу, вистарчало, щоби тільки простягнути руку й протягнути її тільки тріхи поза свої нездобуті мурі, щоби стягнути до себе цілу красу й багатство світу.

Якжеж знову люди, як сучасні західні народи, могли боронитись перед чаром тієї уличниці, яка опанувала для себе серця каліфів і перських монархів і якої сама тинь — дивна якась фата-моргана — в силі була зродити з-посеред вод Адріятику королеву моря — Венецію.

Штука мініятури, як я вже сказав, є лише фотографічним, плодочим світло розширенням блиску Візантії через тиху, задуману і меланхолійну душу Заходу**)

Ця штука була лише зеркалом, уставленим в тині і чудом, зладженим ще дитинячою вірою тих, що дивилися в нього, зеркалом прешишних царгородських мозаїк, царгородських клейнотів

*) Тут Блюа робить узагальнення для більшого контрасту. Його думка така: хоч схизматицьке, а стільки дало душам і католицькому світові, а скільки було би дало, якби на завсіди було лишлося вірне церковній єдності.

**) Чи душа Заходу є така тима і задумана, то теж питання.

і всяких дорогоцінностей Константинополя, його казкових палат і його мальованих копул, його знаменитого Золотого Рога, його моря і його неба. Ця штука становила правдиву штуку Середніх Віків і тому зовсім природно мусіла зникнути разом з ними.

Коли Візантія скотилася до ряду свинячого корита Ісламу, престиж, який ту штуку покликав до життя, зник невідклично, а мрійників краси, огорнених від тоді розпукою, заляло незнищиме чорнило Гуттенберга або смари олійних фарб відродження*), неначе уліплених мух.

Такий стан речі мусів спричинити запад під землю всього, що є дороге для таких осібників, як я і пів тузіна інших, яким я є братом. Дорогий Пане Леопольде! Ви маєте божевільне щастя належати до їх оточення і якщо ви мене добре зрозуміли, можемо очікувати загального осуду, як найспокійніше стистаючи собі руки. Ніхто більше не прилучиться до нас!

Так говорять з огірченням, яке одначе збуджує надію, Лев Блюа в XXV. розділі І-шої часті своєї „Убогої невісти“ — „La femme pauvre“.

В тих незвичайно коротких і глибоких образах про взаїмну звязь Середніх Віків і Візантіїства, геніяльний автор образowo представляє великий обсяг думки і досліджень нинішніх учених. Але в тім образі сереновіччя не шукаємо зараз доріг і способів, якими Константинополь ділав оживляючо на європейський Захід, з якого мали знову народитись нинішні народи. Нам ходить про щось вище.

В часто повторюваних словах Блюа — пробиваються два почування і дві правди. Почуття гніву й жалю супроти Візантії за те, що опанована гордістю свого цивілізаційного відосіблення серед темноти і заглади, серед яких находилась західна Імперія по святотрадські зірвала єдність Божої Церкви. З другої сторони почуванням скритої любови і потягу до неї, як до того осередка християнської культури, яка могла би стільки зробити і бути такою великою, якщо би... ах! якщо би не та трагічна гордість, яка викинула її з бігу католицького життя. Почування те, що „все Ти йому дав, що міг Ти, Боже“. Але... прийшло те „але“. Та невмілість хилити чоло перед людською неміччю й Божою Могутністю, яку укрит Бог в Папах. Такі почування Блюа визнає зовсім без боязни, підчас коли інші їх відчувають, а бояться виявити. Ні! Візантія не була сама через себе тим потвором, яким її малюють**). Навпаки. Мимо усього досить було там ще здоровля, щоби під познакою Церкви зуміти схоронитись в безпечне місце багатства духа, яке в собі містило.

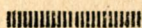
*) Відомо, що відродження впровадило олійні фарби замість попередніх дуже світляних і делікатних.

***) Цікавим було би виказати, що ненависть і погорду до Візантії саме тому, що в ній був зародок християнської цивілізації, сів Montesquieu один з баг-ків франц. революції й т. зв. сусільного раціоналізму. Багато католиків виссало від нього це почування, не здаючи собі справи з цілю цього скритого сивача.

Чуло це Середовіччя своїм християнським інстинктом і черпало з того багатства. Мимо всього, факт відсунення Византії, факт розділення лишився тоді ще завсіди в завішенню. І ми живемо досі дорібком тієї гарної надії єдності, яка дозволяла так черпати. Саме приход Ісламу припечатало шойно схизму, надав їй специфічне обличчя. То перша правда. А друга є дещо подібна й залежна від тамтої — як дві є заповіді. — Відколи Захід відвернувся від Сходу, відколи Сходу не стало вже для нас, виріс новий потвір — західний матеріалізм. Схизма і упадок Византії створили нинішній Захід. Машина життя знищила ідею життя, тіло, цей підмет смерти, який завсіди клониться до того, що заходить, своїм якісним тягарем пригнітило душу, що вічно молодую сходить. Бута життя відвернула Византію від Папів Риму. Пожадливість тіла і пожадливість очей відвернула від неї Захід.

Людина є душею й тілом. І на те, що би християнство вповні жило й процвітало серед людей, треба душі й тіла, треба Сходу й Заходу.

Папи ніколи не думали інакше й ніколи не признали рації одній або другій стороні. Не говорім про боротьбу Сходу зі Заходом. Радше говорім про боротьбу тих обох світів з Петровою епохою. Потішаючим є, що нині починаємо це розуміти. Не десперуй іронічно Чорноступе! Дасть Бог, що не будеш потребував обмежуватись до стискання рук на знак дружби своїм приятелям, аж прийде остаточний Суд і все розгромить. Не стануть, дасть Бог, часи християнства, коли і самі зрозуміємо, як дуже є нам потрібний католицький Схід для життя нашого власного духа, тоді прийде унійна праця. Це наука, що пливе з короткого, але якжеж сильного уривку Блюя про Византію і Середні Віки.

Киднир.

Троцькому й Агабекові в альбом.

Утік значний чекіст. Покинув плач-долину,
 Де густо сів смерть, де кров течив невинну.
 Утік собі сюди спочить од лютих діл
 І спогяди списать, цинічні та безстидні,
 Про злочини страшні, про ті незмірні злидні,
 Що їх накоїв сам і другі з ним наспіл.
 І з піднятим чолом голосить він, зухвалий,
 Що був гонимий там за вищі ідеали,
 Що був апостолом визвольницьких ідей,
 Що він змагався там за благо всіх людей.
 А світ, жадний новин і ласий до сензацій,
 Тупий до людських мук, нечулий до страждань,
 З великим захватом висулує слова ці,